

Türkiye’de Bilim ve Siyaset

Kumsal Arlı

kumsalarli@yahoo.com

Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bilimin amacı, gerçeği arayıp bulmak ve ortaya koymaktır.

Siyasetçinin amacı ise, faydalı olanı göstermek ve yapmaktır.

İnsan denen canlı türün kendisi ve çevresi ile olan etkileşiminde "bilgi", onun varlık biçimi olmuştur. Bilim ve bilimsel bilgi, insan topluluğunun biçimlenmesinde güçlü araçlardır. Bilim ve siyaset ilişkisinin açığa çıkarılmadığı, gizlenmeye çalışıldığı ortamlar, toplumun demokratikleşmesine sürekli zarar verir. Bilginin özgürleşmesi ve demokratikleşmesi tüm dünyada giderek daha çok dile getirilen bir talep durumundadır.

Otoriter, totaliter bir zihniyetin bulunduğu bir zeminde bilim yuvalarında aydınların yetişmesi mümkün değildir. İnsan haklarının, demokrasinin, özgürlüklerin, hukuk üstünlüğünün gerçekleşmediği ülkede bilim olmaz. Ancak, bir ülkede devlet ve siyasiler bilim adamlarından feyiz alırsa o ülke yücelir ve yükselir.

Türkiye’de Siyaset ve Bilim İlişkisi

Bilim ile siyasetçinin farkını iyi anlamak için şu örnek anlatılır:

Fatih Sultan Mehmet, çağın üniversitesi olan medreseden kendisine bir odanın tahsisini ister. Ulema (ilim) meclisi toplanır, ittifakla bu teklifi reddeder ve kendisine “Önce doktora yeterli sınavını vermelisiniz” denir. Fatih çaresiz kurala uyar ve önce doktora sınavını verir, ondan sonra kendisine oda tahsis edilir.

Odanın tahsisi ile bilim insanı olunmayacağını bilmeyen Fatih, bir gün kontrol etmek için, içerde ders yapılan bir sınıfa girer; öğrenciler padişahı görünce ayağa fırlarlar, fakat ders veren hoca ayağa kalkmaz.

Fatih, hocayı çağırır, "Neden ayağa kalkmadın?" diye sorar ve "Bu saygısızlığın sebebi nedir?" diye gürlür.

Hoca, sesizce dinlemektedir Fatih'i ve sakin bir eda ile konuşmaya başlar:

"Ben bu öğrencilerime ilmin padişahlıktan üstün olduğunu öğrettim. Onlara söylediğim tersini yaparsam bana inançları ve güvenleri kalmaz, her şeyden önce bilime güven ve inançları kalmaz." der.

Bunu dinleyen Fatih, bir süre düşünür ve munis bir ses ve eda ile, "haklısın hoca efendi, haklısın..." der ve ardına bakmadan çıkar gider.

Fatih ile medrese hocası arasında geçen bu diyalogu düşünerek, bugünle kıyaslama yapıldığı zaman, nerelerden nerelere geldiği daha iyi anlaşılır.

Türkiye’de siyaset, tek parti döneminde, toplumun dinsel - geleneksel bir tarım imparatorluğundan, endüstriyel ve kentsel demokratik bir ulus - devlete geçişi gerçekleştirmenin aracı olduğu için, daha çok "yukardan aşağı" bir düzenleme niteliği taşıyordu.

Bu düzenleme, her ne kadar dinsel dogmatizmin yerine bilimsel yaklaşımın, köylülüğe dayalı kölelik yerine kentliliğe dayalı vatandaşlığın geliştirilmesi amacına dönük idiyse de, bir "modernleşme projesinin" uygulamaya konulmuş olması, bu projeden sapmalar getireceği korkusuyla, yönetimin denetiminden uzak araştırmaların gelişmesine uygun olmayan bir ortam yaratmıştı. Yine de bu dönemde yapılan 1933 Üniversite Reformu, Türkiye’de araştırma kültürünün gelişmesine katkı sağlayan bir adım olarak düşünülebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyayı pençesine alan Soğuk Savaş, etkilerini Türkiye’de de hissettirir ve zaten araştırma kültürünü kendi iç dinamiği ile geliştirememiş olan siyasal ve toplumsal ortam, iyice bunaltıcı hale gelir. Batılı bir bilim ve eğitim anlayışı ile Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi’nde oluşturulmaya çalışılan "araştırma ortamı", bu çerçevede, Soğuk Savaş’ın gereklerine kurban edilir. Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif gibi sonradan dünya çapında üne kavuşacak bilim insanları tasfiye edilir.

1947 Dil ve Tarih - Coğrafya tasfiyesi, Türkiye’de Soğuk Savaş’la eş zamanlı biçimde gelişmekte olan "Çok Partili Demokrasi" döneminin de, "araştırma kültürü" açısından pek umut verici olmayacağını haber verir. Nitekim 1950 - 1960 arası dönem, siyasal iktidarın özellikle üniversitelere dönük tutumu bakımından tam bir "bilim ve araştırma karşıtı tavır" çerçevesinde biçimlenmiştir.

Ne kadar hazindir ki, bu siyasal iktidarı deviren ve Türkiye’ye yüzyılın en çağdaş anayasasını armağan eden 27 Mayıs 1960 askeri hareketi, üç idam ile işlediği siyasal cinayete, 147’ler olayı ile bir de üniversite cinayetini eklemiş ve böylece çok partili düzene geçildiğinden beri Soğuk Savaş stratejisi çerçevesinde "araştırma ve bilim karşıtı" olarak gelişen bir siyasal tavrın pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Yine de 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlük ortamı içinde özellikle toplumsal bilimlerde araştırmalar yeniden bir gelişme ve serpilme eğilimine girmiştir. Ankara’da sosyal bilim araştırmacılarının bir araya gelmeleriyle Sosyal Bilimler Derneği kurulmuş ve bu derneğin başkanı olan Prof. Şerif Mardin’in eşgüdümünde İzmir kentinde yapılan çok disiplinli sosyal bilim

araştırmaları, bu dönemdeki araştırma kültürünün gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Aynı sıralarda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler Bölümü'nde Prof. Mübeccel Kıray'ın öncülüğündeki araştırma ve eğitim çalışmaları ve Hacettepe Üniversitesi'nde Prof. Nusret Fişek'in yönetimindeki Nüfus Etütleri Enstitüsü ekseninde ortaya çıkan etkinlikler 1960'lı yıllarda Türkiye'deki araştırma kültürünün gelişmesine büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Hiç kuşkusuz bu gelişmelerin ortaya çıkmasında kamu kesimi örgütlenmesinin de büyük etkisi olmuştur. 1961 Anayasası ile kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ve buradaki Sosyal Planlama Dairesi, Dr. Necat Erder'in başkanlığında, pek çok toplumsal araştırmaya, kamu kesimi adına imza atmış ve ortamı "araştırma kültürü" açısından son derece olumlu bir biçimde etkilemiştir.

Bu dönemin, günümüze dek gelen çok önemli bir katkısı da TÜBİTAK'ın kuruluşu olmuştur. Üstelik, dönemin bütün olumlu gelişmeleri (DPT dahil) zaman içinde erozyona uğrarken, TÜBİTAK, Türkiye'nin en önemli araştırma kurumu olarak varlığını geliştirerek sürdürmüştür.

12 Mart 1971 askeri müdahalesi ile yukarıda sayılan bütün bu olumlu gelişmeler TÜBİTAK hariç, tersine döner. Araştırma merkezi çekirdekleri dağıtılır, insanlar başka başka yerlere gider ve toplumsal bilimlerdeki araştırma potansiyeli birdenbire, yeniden sıfırlanır.

12 Eylül 1980 müdahalesi esas olarak bu oluşumu pekiştirir. Üniversiteler yeniden bir tasfiyeye tabi tutulur ve görevden alınan yönetici ve araştırmacıların yerine, siyasal İslamcı ve milliyetçi eğilimli insanlar, araştırmacılıktaki yeteneklerine bakılmaksızın atanır.

1980 - 1990 döneminde ilginç bir başka gelişme yaşanır: 1980'li yılların ortalarında "araştırma kültürü" bambaşka bir alanda, bambaşka bir amaçla yeniden filizlenmeye başlar. Doğrudan askeri yönetimden, askerlerin güdümündeki demokrasi dönemine geçen Türkiye'de "Kamuoyu araştırmaları" dönemi başlamıştır. Toplum artık, "araştırmaların siyasal amaçlarla kullanıldığı ve tabii yozlaştırıldığı" ve para ettiği yeni bir döneme girmiştir.

Böylece, toplumsal bilim araştırmaları sıfırlanırken, kamuoyu araştırmaları yükselme dönemine girer. Bu dönemde "kamuoyu araştırmaları" bir yandan karanlıkta kalan siyasal eğilimleri su yüzüne çıkartırken, öte yandan gerçekleri saptırmakta da kullanılır. Bazı televizyon kanallarında ve gazetelerde "saptırılmış masa başı tahminleri", araştırma olarak yayımlanır ve sonunda bu yozlaşmanın boyutları o denli büyür ki, siyasal iktidar, bu tür araştırmaların seçim öncesinde yapılmalarını ve yayınlanmalarını yasaklayarak, bu dönemin sonuna da bir nokta koyar.

Ancak bu arada küreselleşme bağlamında gerek pazar araştırmaları gerek ilan ve reklam değerlendirmeleri için yapılan araştırmalar bir hayli

gelişme kaydetmiştir. 1990'ların ortalarında siyasal iktidar, araştırma kültürü açısından çok önemli bir adım atmış ve zaten bu alanda çok önemli işlevler yerine getirmekte olan TÜBİTAK'ın yanında Türkiye Bilimler Akademisini (TÜBA) kurmuştur. Ancak aynı siyasal iktidar, TÜBİTAK'ın Sosyal Bilimlerdeki simetrik örgütlenmesi olan TESAK'ı (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kurumu) reddetmiştir. Böylece politikacıların sosyal bilim araştırmalarına karşı olan geleneksel olumsuz tutumu, bir kez daha egemen olur ve önemli bir devlet örgütlenmesinin önü kesilir.

1990'ların sonuna doğru gerek endüstrileşmenin belli bir ivme kazanması, gerekse sivil toplum örgütlerinin gelişmesi sonunda, TÜSİAD, İSO, İTO, ATO, ASO, gibi kuruluşlar, işçi sendikaları ve konfederasyonları bünyelerinde oluşturulan araştırma birimleri yeniden bir "araştırma kültürünün" filizlenmesine yol açacak etkinliklerde bulunmaya, araştırmaları desteklemeye başlarlar.

Günümüzde ise siyasetin bilime müdahalesi artar: YÖK ve TÜBİTAK siyasetin hedefi olur. Özellikle üniversitelerin siyasi bağımsızlığını engelleyen ve müdahale edilebilir hale getiren YÖK tasarısı ile bilimsel ağırlık ve saygılığı yok edecek şekilde kadrolaştırılmak istenen TÜBİTAK yasası siyasetin bilime karışma isteğini özetler.

TÜBİTAK ve YÖK

Türkiye'de tek ciddi araştırma kurumu olarak TÜBİTAK vardır. Sadece bu kurum, "araştırma kültürünün" gelişmesi için TÜBA ile birlikte anlamlı bir etkinlik içinde görülmektedir. TÜBİTAK bilimsel ağırlığı ve önemi nedeniyle tüzel kişilik, bilimsel, idari ve mali özerklik tanınarak kurulmuştur ve her türlü dış etkenlerden ve siyasal müdahalelerden uzak tutularak, bilimsel saygılığının korunmasına özen gösterilmelidir.

Ne var ki yakın zamanda çıkarılan yasa, TÜBİTAK'ın özerkliğini zedelemektedir. Yasa TÜBİTAK Başkanı ve Bilim Kurulu üyelikleri için Başbakan Erdoğan'a 'bir defalığına mahsus olmak üzere' seçim yerine atama yetkisi vermektedir.

Kurumu siyasallaştıracak bir kadrolaşmaya imkan tanıyacak bu düzenlemenin kuvvetler ayrılığı ilkesini de etkisizleştirecek bir yetki saptırması içermesi, bir başka sakıncalı durumdur. Bu düzenleme ile kazanılmış haklar tehlikeye girecek, kurumun özerk ve yansız yapısı tartışmaya açılacak ve bozulacaktır. Böyle bir ortamda bilimsel çalışmaları amacına ve tanımına uygun biçimde gerçekleştirmek imkansızlaşacak, bireyler açısından olduğu kadar kurum açısından da ileride telafisi mümkün olmayan hukuki zararlar doğacaktır.

YÖK yasa tasarısında ise, eski yasada YÖK'ün elinde tutan erkin üniversitelerin iç işleyişi üzerindeki etkinliği, şimdi yumuşatılarak kısmen hükümetin ve dolaylı yoldan siyasilerin

müdahalesine bırakılmaktadır. Yeni yasa ile siyasi erkin, yükseköğretim ve üniversiteye müdahalesine imkan verebilecek şekilde YÖK üyelerinin ağırlıklı olarak hükümetçe belirlenmesi ve elliden az öğretim üyesi olan üniversitelerde rektörün Başbakan'ın önerisi ile atanması öngörülmektedir.

Yeni yasa önerisi eski yasadaki merkezîyetçi unsurları bünyesinde taşıması ve özellikle hükümetlerin yüksek öğretim üzerindeki etkisini artırması nedeniyle çağdaş üniversite reformundan uzak görülmektedir. Arzulanan bilim ortamı yetkilerin mümkün olduğu kadar tabana yayıldığı, üniversite öğretim üyesi, görevlisi, öğrencisi ve idari personeli ile üniversitenin üniversiteli tarafından oto kontrole dayalı özgür ve bilimsel özerkliğe sahip bir yapı içerisinde yönetildiği bir ortamdır.

Söz konusu yasanın en ciddi sorunu siyasetlerin, yani hükümetlerin yükseköğretime ve üniversiteye müdahale olanağı vermesidir. Bir hükümetin siyasi eğilimli Başbakanı ve Milli Eğitim Bakanının önerisi ile YÖK üyeliklerine atanacak üye seçimi rahatsızlık yaratacaktır. Ayrıca yeni yasa ile ÖSYM sınavına giren öğrencilerin alan ve puan hesaplamalarında yetkilerin siyasi erke bırakılması sorunları da beraberinde getirecektir. Bu nedenle yükseköğretim üzerinde siyasi olan hükümetlerin etkisinin minimum düzeyde olması bugün ve yarın için mutlaka gereklidir.

Türkiye'de siyaset ve bilim ilişkisi sadece TÜBİTAK ve YÖK yasası ile örneklenemez. Bilimin siyasetçiler tarafından siyasette kullanımı da bu ilişki hakkında bilgi verir. Bu açıdan bakarsak, bilimsel araştırma ve verilerin özellikle seçim araştırmalarında kullanıldığı göze çarpar. Ancak bunda bile referans alınan belli bir yöntem yoktur ve bu nedenle yapılan araştırmalar çok farklı sonuçlar verebilir. Siyasetçinin bilime inançsızlığı burada da kendini gösterir: Siyasetçiler genelde kendi düşüncelerine yatkın araştırmaları öne çıkarır ve sunar. Çok farklı sonuçların çeşitli taraflarca yayınlandığı son belediye başkanlığı seçimi anketleri buna örnektir.

Ülke yönetiminde akılcı kararların alınması, özellikle toplum bilimsel araştırmaların yapılması ve sonuçlarının analiz edilmesi gerçeğini ortaya koyar. Ancak bu gerçek siyasetçiler tarafından her zaman kabullenilmez. Eğitim sistemi buna en iyi örnektir. Gerek YÖK yasası, gerekse 8 yıllık eğitim sistemine geçiş sürecinde siyasetçiler bağlı oldukları siyasal düşünceye göre yorum yapmış, bu konularda bilim adamlarının görüşlerinin alınması ve bilimsel araştırma yapılması gerekliliğini kulak arkası etmişlerdir.

Tüm bunlar siyasetçilerin düşünce ve uygulamalarında bilimi akılcılıkla ve önyargılardan uzaklaşarak değil, ancak kendi görüşlerine uygun olduğunda kullandıklarını göstermektedir. Bir başka deyişle bilimsel veriler siyasal görüşlerin yorumuyla

değerlendirilmektedir. Bu açıdan Türkiye'de bilimin siyasette akılcı bir referans noktası olduğu söylenemez. Bu gerçek bir açıdan, Türkiye'de 'bilim adamı' denildiğinde ne anlaşıldığı ile de yakından ilgilidir. Bilinçaltımıza kazınan bilim insanı görüntüsü kalın gözlükleri, beyazlamış saç ve sakalı ile üniversiteye kapanmış bir profesörün görüntüsüdür. Toplumdan kopuk bilim insanı görüntüsü bilimin siyasette akılcı kullanımına da engeldir. Bunun da ötesinde, özellikle deprem konusunda bilim insanlarının görüşlerinde ortaya çıkan farklılıklar, toplumdan kopukluğun yanı sıra bir de bilim adamlarına güvensizlik olgusunu yaratmıştır. Bu da, siyasetin bilimi referans almamasına, toplumun onayına göz kırpmaktadır.

Sonuç

Yirminci yüzyıla damgasını vuran süreçler, endüstrileşme, kentleşme ve demokratikleşmedir. Türkiye bu her üç süreçte de geri kalmışlığını telafi ederek kaçınılmaz hedefi olan "çağdaş uygarlığı" yakalamak zorundadır.

Türkiye Cumhuriyeti ancak "demokratik ve laik, sosyal bir hukuk devleti" olarak yirmi birinci yüzyılın, "bilişim toplumu" denilen aşamasına ulaşabilir. Bunun için Türkiye'de bilim - siyaset ilişkisi yeniden düzenlenmelidir. Artık bilgi çağının gereği olan çağdaş ölçütleri belirlenmiş üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde coşkulu olarak bilim yapılmalıdır.

Gelişmiş bir ülke yaratacak yetişkin, bilimi ve bilgisi gelişmiş bireyler yetiştirecek şekilde organize edilmiş bir siyaset - bilim ilişkisi yaratılmalıdır.

Üniversiteler ve araştırma kuruluşları, araştırma ekseninde yeniden örgütlenmeli, ideolojik kaygılardan arındırılmalı, bunlara yeterli araştırma fonları sağlanmalıdır.

Üniversite ve araştırma kuruluşlarının akademik, idari ve mali özerkliği sağlanmalıdır. Bu anlamda hükümetlerin ve bürokratik işlevlerin müdahalesinden özgür tutulmaları gereklidir.

Tüm bunlar için bilim üzerinde siyaset etkisinin minimum düzeyde olması, bugün ve yarın için mutlaka gereklidir.

"Gelişmiş memleketler seviyesinin üstüne çıkmak" vasiyeti olan Atatürk'ün ülkesinin bilgi çağını yakalaması, her şeyden önce her yönüyle özerk, verimli ve üretken bir bilim ortamı ile sağlanacaktır.

Kaynaklar:

www.kongar.org\makaleler\mak_tub.php
www.ntvmsnbc.com
www.hurriyet.com.tr